

A Könyvtárostánárok Egyesületének véleménye a 2020-as Nemzeti alaptantervről és a kapcsolódó kerettantervekről¹

Egyetértünk a Civil Közoktatási Platform (CKP) honlapján összegyűjtött NAT-tal (<http://ckpinfo.hu/2020/02/14/szakmai-szervezetek-velemenye-a-nat-rol/>) és kerettantervekkel kapcsolatos tiltakozások tartalmával.

Ebben a véleményben azok tartalmát nem ismételjük, hanem az információs műveltséggel, könyvtárakkal, olvasással kapcsolatos eddig nem említett szempontokat emeljük ki.

Elöljáróban hangsúlyozzuk, hogy az iskolai könyvtárak jogszabály által is definiált, alapvető célja, hogy az iskolát (és nyilván annak tantervének megvalósulását is) szolgálják, azon belül is a tanulók és a pedagógusok munkáját támogatják. A jelen tanterv viszont

- minimálisan él ezekkel a meglévő lehetőségekkel,
- helyenként ki is szorítja a kapcsolódási pontokat,
- megnehezíti azt, hogy az iskolai könyvtárak hatékonyan támogassák a tantervi célok megvalósítását, mert az eddigiekhez képes hiányoznak azok az alapoó tartalmak (vagy csak elszórtan, folyamatból kiszakítottan vannak jelen) amelyek szükségesek lennének a célként megfogalmazott elvárások teljesüléséhez.

Miközben:

Az iskolai könyvtár az a hely, ahol

- az információ van a központban, ötvözve a digitális és hagyományos környezetben rejlő lehetőséget/környezetet,
- rendszerezett, ellenőrzött forrásokat biztosítanak diáknak, tanárnak az önálló tanuláshoz,
- a könyvtárostánár tanítja, segíti az információval való munkát (kérdésezést, keresést, kritikát, etikus és alkotó használatot),
- a kulturális programok és a közösségi tér biztosított minden iskolai dolgozónak, tanulónak, ezzel támogatva a kulturálisan leszakadók esélynövelését.

Iskolai könyvtárak működnek az iskolákban, így ezt a NAT-nak ki kell használnia. Azokat a könyvtárakat pedig, amelyek nem maradéktalanul felelnek meg az elvárt igényeknek, haladéktalanul fejleszteni kell.

A Könyvtárostánárok Egyesülete maximálisan egyet ért az IFLA és az UNESCO Iskolai könyvtári nyilatkozatában és annak útmutatójában² foglaltakkal. Azt szeretnénk, ha minden magyar diákot tudnának az iskolai könyvtárak abban támogatni, hogy felkészüljenek az egész életen át tartó tanulásra és a felelős állampolgárságra. Ennek érdekében **kérjük az új NAT bevezetésének elhalasztását, a jelenlegi szövegváltozatok, nyitottabb pedagógiai szemlélet szerinti újragondolását. Az új szövegváltozat szakmai konszenzussal való megalkotását, melybe bevonják a szakmai szervezeteket is.**

A továbbiakban konkrétabb szempontok mentén támasztjuk alá kérésünket.

¹ A Kormány 5/2020. (I. 31.) Korm. rendelete a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet módosításáról. In: Magyar Közlöny, 2020. 17. sz., 290-446. p., URL: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes> Utolsó letöltés: 2020.02.01.

A 2020-as NAT-hoz illeszkedő tartalmi szabályozók. Bp., Oktatási Hivatal, é.n. URL: https://www.oktatas.hu/koznevelas/kerettantervek/2020_nat Utolsó letöltés: 2020.03.02.

² Schultz-Jones, Barbara - Oberg, Dianne (szerk.): IFLA School Library Guidelines, 2. átd. kiad., Hága, International Federation of Library Associations and Institutions, 2015, 69 p., URL: <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines.pdf> Utolsó letöltés: 2020.03.03.

1. Információ vs. digitális tartalom? A technika áll nyerésre a tartalommal szemben, elavult könyvtárképet képvisel a tanterv.

Az új tantervekben túlzott és sok helyen indokolatlan a digitális világ jelenléte. A könyvtárak és könyvtárosok nem a nyomtatott forrásokat féltik, nem azok jelenlétét szeretnék erősíteni, hanem minden eddigi hozzászólásunkban azt kértük, hogy a tartalom, az információ legyen az előtérben, ne az információ hordozója. A jövő szempontjából indokolatlan, a napi gyakorlat szempontjából pedig nem életszerű, hogy a diákokat csak bizonyos hordozókon megjelenő információkkal való munkára készítjük fel. Nekik arra van szükségük, hogy az információra igényük legyen, azt keresni, válogatni, kritikusan értékelni tudják bárhol is jelenik meg. Nem lehet ezeket a folyamatokat csak a ma ismert digitális világra vonatkoztatni. Ennek vannak ma is élő hagyományos formái. A jövőre való felkészítést pedig az állandóságok és a különbségek megértése segíti.

A technika szükséges, de nem szűkíthetők le a tartalmak csak a digitális információforrásokra. Az egész életen át tartó tanulásra való felkészítés az információt, az információval való munkát helyezi a középpontba, nem az eszközt. Ezek az új tantervek viszont tovább erősítik az ezzel ellentétes folyamatokat. Kevés helyen nevesítik a könyvtárat, pedig ott régi és új egy helyen van, hordozótól függetlenül. Indokolatlanul sok helyen kizárólag csak digitális forrásokra utalnak. Mintha nem tudnák a , hogy az információs műveltség mit is jelent, és mit nyújt az iskolai könyvtárakon keresztül a közoktatás számára a könyvtári rendszer.

A könyvtárakat említő legkonkrétabb tanulási eredmény is azt mutatja, hogy elavult a tantervkészítők könyvtárakról való gondolkodása: a diákkal szemben elvárás, hogy „könyvet kölcsönöz a könyvtárból, és azt el is olvassa”. A könyvtáraknak már legalább 70 éve nem a kölcsönzés a legmeghatározóbb szolgáltatása. Sokkal fontosabb például az információkhoz való hozzáférés biztosítása, az információk rendszerezése, a keresés támogatása, a „hely” biztosítása. A kölcsönzött könyv elolvasását elvárni pedig nem a nyitottságot, a szabad döntéseket, örömteli olvasást hangsúlyozza. A könyvtárhasználat nem kötelező feladat, hanem végtelen lehetőség.

Kérjük:

- A kritikai gondolkodás és az önálló tanulás fejlesztése érdekében az információval való munkát tegyék eszközfüggetlenné a tantervi előírásokban. Építsenek a forrásalapú tanulás módszerére eszköztől függetlenül az információ, a tartalom szempontjából!
- A könyvtár, mint intézmény – iskolán belül és kívül – lehetőséget kell kapjon
 - a demokrácia alapjait biztosító információkhoz való hozzáférés biztosítására,
 - az információs műveltség fejlesztésére,
 - a könyvtáraknak az önálló tanulásban betöltött szerepének megtapasztaltatására, szerepének tudatosítására.

2. Az új, jelentősen megváltozott tantárgyi/tananyagstruktúra a szakma megkérdése és felkészítése nélkül készült, így nem bevezethető szeptemberig, de inkább utána sem.

A könyvtárhasználatra, információs műveltség fejlesztésére vonatkozó tananyag alapja eddig a magyar és az informatika tantárgyban szerepelt. Két lábon állt. Hangsúlyozva, hogy ez tantárgyközi, komplex tudás fejlesztését célozza. Ez most megváltozott. Az informatika tárgy, melynek új neve digitális kultúra, csak minimális tartalmat őrzött meg az információ kezelésével kapcsolatban, a könyvtárakat pedig teljesen elhagyta. Ezek pedig nem kerültek át a magyar nyelv és irodalom tantárgyba, vagyis „fállábúvá” tették a szakmát, a diákok felkészítésének folyamatát. A magyar nyelv tárgyban lévő tartalmak szintén nem fedik le a minimálisan szükséges területeket, és a fejlesztés abbamarad a 8. évfolyamon. Vagyis a fél láb is sánta.

A többi tantárgy alaposabb áttekintésére még a napi munka mellett nem volt alkalmunk, de a megmaradó könyvtárhasználati, információs műveltségre vonatkozó tartalmak helyi könyvtárpedagógiai programmá való szervezése biztosan jelentős átalakítást igényel, melyre szeptemberig nem lesz lehetőség.

- A tananyag struktúrája teljesen átalakult,
 - ez új tanítási koncepciót igényel,
 - új struktúrájú könyvtár-pedagógiai programot,
 - más tantárgyi, szaktanári együttműködéseket.

- A könyvtárhasználatra, az információval való munkára való felkészítés digitális összefonódás nélkül a XXI. században nem életszerű, így érthetetlen, hogy az informatikai témák mellől miért tűnt el a könyvtárhasználat témája, az információ eszközfüggetlen kezelése.
- A könyvtárostanárr szakmával nem egyeztették a változást. Az okok nem láthatóak, nem érthetőek.
 - A NAT és kerettantervi témákban nem egyeztettek a Könyvtárostánárok Egyesületével, a Magyar Könyvtárosok Egyesületével sem,
 - a nyilvánosságra hozott változattal kapcsolatos beküldött véleményünket, javaslatainkat nem építették be a végleges változatba,
 - feltehetően egyáltalán nem dolgozott könyvtárpedagógus a bizottságban, és a könyvtárpedagógiai, a forrásalapú tanulásra épülő szemléletet sem képviselte senki.
- A könyvtárostánárokat ki és mikor fogja ezekre a jelentős változásokra szeptemberig felkészíteni?
 - Egy új megközelítésű tananyagelosztáshoz módszertani segítség, kidolgozott kerettanterv szükséges. Ne kelljen ezt minden iskolában külön nulláról kidolgozni.
 - De módszertani segítséggel is lehetetlen szeptemberre működő, hatékony iskolai gyakorlattá tenni.

Az új, digitális kultúra tantárgy a NAT-ban egyáltalán nem használja a könyvtár fogalmat, a kerettanterv is csak a középiskolai változatban említi a javasolt tevékenységek között és csak a digitális könyvtárakat. A megnövekedett óraszám ellenére sem gondolták odaillőnek azt a tartalmat, mely az első, 1995-ös NAT óta mindig is része volt ennek a tantárgynak.

Kérjük:

- Könyvtárpedagógusok bevonását a fejlesztésbe.
- A módszertani indoklások, hatástanulmányok nyilvánosságra hozását.
- Az információval való munka, az információs műveltség fejlesztését komplexebben fejlesztő tanterv kidolgozását, melyből nem maradnak ki a könyvtárismereti, forrásismereti, forrásértékelési alapok és az elmúlt 50 év fejlődése.
- A könyvtárak digitális szolgáltatásainak visszakерülését, szerves beépítését.
- Könyvtárpedagógiai program, kerettantervi segédlet kiadását.

3. Az alapoázás nélküli elvárások az információhasználat területén ellehetetlenítik az önálló tanulásra, az információval való etikus és kritikus munkára való felkészítést

Az új tantervek a legtöbb tantárgyban továbbra is építenek arra, hogy a diákok tudnak önállóan dolgozni az információkkal. Az erre való felkészítés folyamata viszont több ponton hiányos, nem épül egymásra.

A jelenlegi szövegváltozat szerint a tanulóknak kell tudniuk információt gyűjteni, tanulmányt, prezentációt készíteni, információk hitelességét megállapítani. De ez nem megvalósítható, ha nem szerezhetnek alapismereteket az információforrások, dokumentumok formai, tartalmi jellemzőiről, a könyvtárak és más közgyűjtemények gyűjteményeiről, szolgáltatásairól. Márpedig ez utóbbiak hiányoznak a NAT-ból és a kerettantervekből is.

Néhány helyen a hivatkozás, az etikus információhasználat elvárása megjelenik a tantervek szövegében, de ez nem épül fokozatosan, hiányoznak hozzá a dokumentumismereti alapok.

A könyvtárhasználat témakör átkerült a Magyar nyelv tantárgyba, de ennek fejlesztése 8. évfolyamon megáll. Miközben az igazán összetett kritikai gondolkodást, információgyűjtést igénylő komplex feladatoknak középiskolában nagyobb a realitása, ott is nagy szükség van erre a tudásra. A forráskeresés, hivatkozás a digitális kultúra tantárgyban részben meg is jelenik, de a magyar nyelv és irodalom erre a tudásra nem épít, nem fejlesztí saját területén.

Kérjük:

- Olyan tanterv kidolgozását, melyben nemcsak elvárnak tevékenységeket, hanem azokhoz a diákok alapokat is kapnak, hogy ne csak azoknak legyen esélyük a teljesítésére, akiknek családja tudja pótolni a tudásbeli hiányt.
- Olyan tanterv kidolgozását, melyben az évfolyamok előrehaladtával van fejlődés, fejlesztési többlet.

4. Eltűntek/hiányoznak alapvető fogalmak. Pl.: szerzői jog, katalógus

NAT-ból hiányzó fogalmak:

- szerzői jog,
- plágium,
- bibliográfia,
- katalógus,
- könyvtár (mint intézmény). Hiányzik a NAT-ból a digitális kultúra tantárgyból és a magyar tantárgy 9-12. évfolyamos kerettantervéből. Ott még az elektronikus könyvtárak sem szerepelnek.

5. Nem szolgálja az olvasóvá nevelést

A tantervek többször hangsúlyozzák, hogy az olvasóvá nevelés, az olvasás öröme kiemelt jelentőségű. Ezzel maximálisan egyetértünk. A tanterv konkrétabb részei viszont ezzel a céllal ellentétesek. A választható művek lehetősége szűk. A kötelező olvasmányokhoz hasonlóan a választható művek listája kevésbé a XXI. században felnövő fiatalok érdeklődéséhez közelítő, így élményt számukra kevésbé nyújtó alkotások.

A könyvtáraknak - és köztük az iskolai könyvtáraknak kiemelten - felelősségük, módszereik, eszközeik vannak az olvasóvá nevelés, az olvasásfejlesztés területén. A jelen helyzetben állományfejlesztésük minimálisra korlátozottsága mellett ezek a tantervek is nehezítik ezen területen való munkájukat.

Számos kutatás bizonyítja (legutóbb Az én könyvtáram projekt keretében) hogy azok a tanulók teljesítenek jobban az iskolában, akik rendszeresen olvasnak. Az iskolai könyvtár (iskolánként változó minőségű állománnyal) ingyenesen biztosítja a tanulók könyvhöz való jutását, az olvasás készségének fejlesztését, az olvasás helyszínét. Az elhivatott könyvtárostánárok számos programmal, projekttel, versennyel, szakszerű könyvtárhasználati órával támogatják az olvasás tevékenységét, hogy minél többen használják a könyvtárat, minél többen váljanak olvasóvá. Szintén nem elhanyagolható tény, hogy az iskolai könyvtárak használói későbbi tanulmányaik (gimnázium, szakgimnázium, főiskola, egyetem) során is rendszeres könyvtárlátogatók, valamint a közkönyvtárak olvasói.

Kérjük:

- Az olvasmányválasztás szabadabbá tételét a pedagógusok számára,
- az iskolai könyvtárak állományának fejlesztését, hogy a pedagógusok és a diákok olvasmányválasztását támogathassák.

6. A tanterv nehezen használható, szerkezete nem segíti a használatot

A NAT nem alaptanterv, túlságosan előíró. Ezt a szemléletet erősíti, hogy szerkezete, formája nem segíti annak megértését, használatát.

A tantervvel való munkát többek között az segíti, ha abban átláthatóak a fejlesztési folyamatok, a kapcsolatok évfolyamokon, tantárgyakon átívelően is. Ezt segítette az eddigi táblázatos forma. Az információk átlátható használható formájú, például táblázatos elrendezése ebben a legújabb NAT-ban már felső tagozatban elvárás, hiszen az információs műveltségnek ez is egy eleme. Érthetetlen, hogy a NAT2020, miért nem alkalmazza ezt.

Összefoglalva:

A fenti részletek és más szervezetek észrevételei alapján azt gondoljuk, hogy a NAT és a kerettantervek jelen formájukban és határidőkkel nem elfogadhatóak. Kérjük bevezetésük visszavonását és az újabb tantervek kidolgozása során a fenti szempontokat is figyelembe venni.

Javaslatunk azt a célt szolgálja, hogy a magyar iskolarendszer az információs műveltség és az olvasáskultúra fejlesztésével támogathassa a diákok felelős állampolgárrá válását. A felvetett témák

részletesebb kifejtésében, a megoldásmódok, stratégia kidolgozásában szakértőink készséggel állnak rendelkezésükre!

Hozzászólásunkat az egyesületi tagság és az érdeklődők tájékoztatására honlapunkon nyilvánosságra hozzuk.

Budapest, 2020. március 6.

A Könyvtárostanárok Egyesülete
elnöksége